

Prosodische typologische verschillen in het West-Germaans

Roland Noske

roland.noske@univ-lille.fr
<https://rnoske.home.xs4all.nl>

1

In dialecten van het Westgermaans bestaan er verschillen die met prosodische organisatie verband houden. Een voorbeeld hiervan is syllabificatie over woord- en morfeemgrenzen. Vergelijk:

onteigenen

o[nt.ʔɛɪ]genen (*Standaardnederlands van Nederland*) (‘ʔ’ = syllabegrens, ‘ʔ’ = glottisslag)

o[n.tɛɪ]genen (*Standaardnederlands van België*)

enteignen

e[nt.ʔaɪ]gnen (*Standaardduits*)

e[n.taɪ]gnen (*‘Schweizerhochdeutsch’*)

2

Deze tegenstelling is systematisch:

- a. uiteindelijk /œyt+ɛɪndə+lək/
NL: [œyt.ˈʔɛɪn.də.lək] BE: [œy.ˈtɛɪn.də.lək]
- b. oneens /ɔn+e:ns/
NL: [ɔn.ˈʔe:ns] BE: [ɔ.ˈne:ns]
- c. bergachtig /bɛrɣ+ɑxtəx/ 'montagneux'
NL: [ˈbɛrɣ.ˈʔɑx.təx] (met verstemlozing van de /ɣ/→[x] in /bɛrɣ/)
BE: [ˈbɛr.ɣɑx.təx]

3

In het verleden voorgestelde prosodische typologieën

Klassieke typologie: **gelijkheid van tijdsduur** (isochroniehypothese)

Syllable-timed talen tegenover **stress-timed** talen (Pike 1945, Abercrombie 1967)

Essentie van deze typologie:

Syllable-timed talen: de tijdsafstand tussen alle **syllables** is gelijk.

Voorbeelden (volgens de auteurs): Spaans, Frans

Stress-timed talen: the tijdsafstand tussen alle **beklemtoonde syllables** is gelijk.

Voorbeelden (volgens de auteurs): Engels, Arabisch

4

Syllable-timed talen tegenover **stress-timed** talen (Pike 1945, Abercrombie 1967)

Deze typologie is **ontkracht** (of **gefalsificeerd**) door **fonetische metingen**:

Roach 1982; Wenk & Wioland 1982; Fant, Kruckenberg & Nord 1991

Illustratie: Frans, Telugu en Yoruba worden genoemd als syllable-timed. Engels, Russisch en Arabisch als stress-timed.

Standaarddeviatie (in milliseconden) voor syllabeduur (Roach 1982:74):

'syllable-timed'		'stress-timed'	
Frans	75,5	Engels	86
Telugu	66	Russisch	77
Yoruba	81	Arabisch	76

We zien dat voor het Frans en het Yuroba de standaarddeviatie voor de syllabe-duur niet significant kleiner is dan die voor het Engels, Russisch en Arabisch.

5

Dauer (1983, 1987):

“.... the rhythmic differences we feel to exist between languages such as English and Spanish are more a result of phonological, phonetic, lexical, and syntactic facts about that language than any attempt on the part of the speaker to equalize interstress or intersyllable intervals” (1983:55).

Dauer neemt de klemtoon als basis: onderscheid tussen **syllable counting** languages vs. **stress counting** languages

6

Syllabetalen tegenover woordtalen

Een door de typologie van Dauer geïnspireerde typologie is voorgesteld door Auer (1993, 2001).

In plaats van het concept van isochronie als een (dichotomische) typologie stelt Auer voor: een **continuüm** gaande van het type van een **syllabetaal** naar dat van een **woordtaal**.

Hiervoor neemt hij als basis de prosodische hiërarchie van Nespor & Vogel 1986.

8

Syllabetalen tegenover woordtalen

In plaats van het concept van isochronie als een (dichotomische) typologie stelt Auer voor: een **continuüm** gaande van het type van een **syllabetaal** naar dat van een **woordtaal**.

prosodische hiërarchie (Nespor & Vogel 1986)

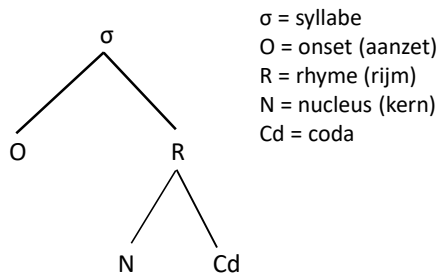
Phonological Utterance	(U)	
Intonational Phrase	(I, IP)	
Phonological Phrase	(φ)	
Clitic Group	(C)	
Phonological Word	(ω)	(of : <i>Prosodic Word</i>)
Phonological Foot	(F)	
Phonological Syllable	(σ)	
(Mora	(μ)	)

9

Syllabetalen tegenover woordtalen

Neiging om syllabes te optimaliseren (dominant in syllabetalen)

- vanuit het gezichtspunt van het aantal segmenten
- vanuit het gezichtspunt van sonoriteit

10

Wat is een betere syllabe? (zie: Vennemann 1986b)

Onset:

CV is beter dan CCV: **pa** is beter dan **pra**

CV is beter dan V: **pa** is beter dan **a**

Coda:

CV is beter dan CVC: **pa** is beter dan **pam**

CVC is beter dan CVCC: **paf** is beter dan **pافت**

Syllabecontactwet:

De coda moet meer sonoor zijn dan de volgende onset:

goed: **al.ba** slecht: **ab.la**

Sonoriteits- of consonantische sterkteschaal (Sievers 1901, Jespersen 1904)

← toenemende sonoriteit					toenemende consonantische sterkte →				
a	e	i	r	l	m	v	f	b	p
	o	u			n	z	s	d	t
	ø	y			ŋ	ɣ	x	g	k
open	midden	gesloten				stemhb	stemloos	stemhb	stemloos
	klinkers		liquiden	nasalen		fricatieven		plosieven	

11

Principe van maximale aanzet **Maximal Onset Principle** (vele auteurs)

In a sequence of two syllables, consonants must be assigned to the onset of the second syllable, except if this would lead to a violation of universal or language-specific constraint.

Dus: /ata/ a.ta *at.a
 /apra/ a.pra *ap.ra *apr.a

Maar (in veel talen): /atlas/ at.las *a.tlas (*t/* is als aanzet niet toelaatbaar)

12

Fonologisch (of prosodisch) **woord** (PrWd, ω)

PrWd: constituent boven het niveau van de syllabe en de voet.

PrWd: “the lowest constituent of the prosodic hierarchy which is constructed on the basis of mapping rules that make substantial use of **nonphonological** notions.” (Nespor & Vogel 1986:107)

Het PrWd $\neq$ het grammaticale woord.

De grenzen van het PrWd vallen samen met morfologische grenzen (maar het omgekeerde is niet noodzakelijk het geval)

- Een grammaticaal woord kan uit meerdere PrWds bestaan, bijv. in composita: *tafel**poot*, *autofabricant*, *broeikas*
- Maar ook: een PrWd kan meerdere grammaticale woorden bevatten, bijv. in combinaties van bepaalde grammaticale woorden met lexicaal woorden : {*het kind*} _{ω} , {*Piet z'n*} _{ω} fiets.

13

Fonologisch (of prosodisch) woord (PrWd, ω : phonological, prosodic word)

De motivatie van het PrWd: het PrWd is het domein:

- van fonologische regels en processen
bijv. van regels van harmonie en syllabificatie
- van fonotactische generalisaties, bijv.:
Nlds: *album* {album} $_{\omega}$ (de contactwet (de coda moet meer sonoor zijn dan de onset) wordt gehoorzaamd, /l/ is meer sonoor dan b)
vs.:
doopnaam {doop} $_{\omega}$ {naam} $_{\omega}$ (de Contact Law wordt niet gehoorzaamd: de opeenvolging *p.n* schendt deze wet, maar *p* en *n* bevinden zich in twee verschillende PrWds)
- van minimaliteitsbeperkingen, bijv.:
- In veel Australische talen moet een woord tenminste twee syllabes bevatten (Dixon 1980).
- In het Engels bestaat er een minimaliteitsbeperking voor het PrWd:
Raffelsiefen 1999: een prosodisch woord mag niet als klinker alleen een schwa bevatten
{atomic} $_{\omega}$ [ə]'tomic vs. {a} $_{\omega}$ {moral} $_{\omega}$ [i:]'moral {a} $_{\omega}$

14

Morfologische structuur en syllabificatie in het Nederlands

(Syntactische) geprefixeerde woorden en bepaalde (syntactische) gesuffixeerde woorden, en ook composita bevatten meerdere prosodische woorden (PrWds, ω 's)

- uiteindelijk* /œyt+ɛɪndə+lək/
uit /œyt/, *einde* /ɛɪndə/, *-lijk* /lək/ prosodische structuur: {uit} $_{\omega}$ {eindelijk} $_{\omega}$
NL: [œyt.'ʔɛɪn.də.lək] BE: [œy.'tɛɪn.də.lək]
- oneens* /ɔn+e:ns/ {on} $_{\omega}$ {eens} $_{\omega}$
on- /ɔn/ *eens* /e:ns/
NL: [ɔn.'ʔe:ns] BE: [ɔ.'ne:ns]
- bergachtig* /bɛrɣ+axtəx/ 'montagneux'
berg /bɛrɣ/, *-achtig* /axtəx/ prosodische structuur: {berg} $_{\omega}$ {achtig} $_{\omega}$
NL: ['bɛrx.ʔax.təx] (met versterking van de /ɣ/→[x] in /bɛrɣ/) BE: ['bɛr.ʔax.təx]

NL: Het prosodisch woord is het domein voor syllabificatie

BE: Het prosodisch woord is **niet** het domein voor syllabificatie: de syllabische structuur trekt zich niets aan van de grenzen van het prosodisch woord (een soort *enchaînement*)

NL-Nederl.: een duidelijke woordtaal, BE-Nederl.: woordtaal, maar wat meer in de richting van een syllabetaal

→ (dit is een **eerste** aanwijzing hiervoor)

15

NL-Nederlands: voor de **luisteraar** is het **gemakkelijker** een uiting te **decoderen**, omdat de morfologische structuur goed gemarkeerd is.

BE-Nederlands: voor de **spreker** is het **gemakkelijker** een uiting te **produceren**, omdat de syllabische structuur regelmatig is.

<i>prosodisch type van taal:</i>	<i>syllabetaal</i>	<i>woordtaal</i>
optimalisatie:	fonologische syllabe	prosodisch woord (PrWd, ω)
centrale aspect van communicatie:	gemak van uitspraak	gemak van decoderen
voordelig voor:	de spreker (zender)	de luisteraar (ontvanger)

In ieder communicatiesysteem bestaat er een **compromis** (en **spanning**) tussen de **productie** van het signaal en de **decoding** ervan. De precieze plaats van dit compromis varieert van systeem tot systeem, bijv. van taal tot taal.

Von der Gabelentz (1891:256): er spelen in de geschiedenis van talen twee krachten: de *Bequemlichkeitstrieb* ‘**drijfveer van het gemak**’ en de *Deutlichkeitstrieb* ‘**drijfveer van de duidelijkheid**’.

16

We hebben gezien dat de optimale syllabe de eenvoudige vorm consonant-vocaal heeft – CV – met een lege coda: [ta] is de optimale syllabe.

In het Nederlandse woord : gete**rgdst** /ɣə+teɾɣ+d+st/ [ɣəte**rx**tst]

is *rx*tst a zeer complexe coda. In veel analyses, is de opeenvolging *tst* ‘extra-syllabisch’. De sonoriteits- of consonantische sterkte-schaal

← toenemende sonoriteit					toenemende consonantische sterkte →				
a	e	i	r	l	m	v	f	b	p
	o	u			n	z	s	d	t
	ø	y			ŋ	ɣ	x	g	k
open	midden	gesloten				stemhb	stemloos	stemhb	stemloos
	klinkers		liquiden	nasalen		fricatieven		plosieven	

wordt **geschonden** (s is minder sterk dan t). Dit laat zien dat Nederlands geen syllabetaal is, vanwege zijn onregelmatige syllabestructuur.

(maar, om hierboven genoemde redenen, bevindt het BE-Nederlands zich meer in de richting van een syllabetaal, in een continuüm, dan het NL-Nederlands).

17

Het continuüm syllabetalen – woordtalen vindt zijn uitdrukking in een aantal **tegenovergestelde eigenschappen**:

1. - **Syllabetalen** hebben voornamelijk **eenvoudige syllabes** (van het type CV).
 - In **woordtalen** zijn er relatief veel meer **complexe syllabes**.
 - In woordtalen worden complexe syllabes voornamelijk in beklemtoonde positie gevonden en maken op deze wijze het prosodisch woord duidelijk herkenbaar.
2. - In woordtalen wordt de syllabestructuur mede gebruikt om de **beklemtoonde syllabes** eruit te laten springen (af te bakenen) ten opzichte van de **onbeklemtoonde** (waarmee de morfolosche structuur duidelijker wordt)
 - Vaak worden in dit type talen alle **niet-beklemtoonde vocalen gereduceerd tot gecentraliseerde vocalen**, bijv. [ə]. Hierdoor kan de luisteraar snel de beklemtoonde klinkers herkennen.
 - In woordtalen vormen **alleen** de beklemtoonde klinkers een volwaardig contrastief systeem. De contrasten tussen onbeklemtoonde klinkers worden gedeeltelijk (Russisch) of volledig (Palauaans, Middelhoogduits, Middelnederlands) **geneutraliseerd**.

18

Voorbeelden van (historisch) gereduceerde klinkers in het moderne Nederlands:

- **flexionele** morfemen bevatten **uitsluitend als klinker: schwa**.
 werkwoordsinflectie: infinitief, plur.: *lach*+**[ə]***n*, *lach*+**t****[ə]**, *g***[ə]**+*lach*+**[ə]***n*;
 nominale inflectie: plur. *mens*+**[ə]***n*; adjectivale inflectie: *goed*+**[ə]**
- De overgrote meerderheid van de klinkers in **derivationale** morfemen zijn ook **schwa**.
 Verbale voorvoegsels: *v***[ə]***r*-, *b***[ə]**-; nominale achtervoegsels: *g***[ə]**- (nominalisator), -**[ə]***r*, -*st***[ə]***r* (agentief), -**(t)***j***[ə]** (diminutief); adjectivale suffixen: -**[ə]***r* (comparatief), -**l****[ə]***k* (-lijk); -**[ə]***g* (ig); adverbiaal diminutiefsuffix: -**tj****[ə]***s*
- De klinkers in lidwoorden, zwakke vormen van persoonlijke voornaamwoorden en veel bezittelijke voornaamwoorden **hebben alleen schwa** als klinker: *d***[ə]**, (*h*)**[ə]***t*, **[ə]***n*, *w***[ə]**, *j***[ə]**, *g***[ə]**, *z***[ə]**, **[ə]***m* (*h'**m*), **[mən]** (*m'**n*), **[(d)ər]** (*(d)'**r*), **[zən]** (*z'**n*)

In het hedendaagse NL-Nederlands is reductie van onbeklemtoonde klinkers productief:

Vb.: *lawaa***i** **l****[ə]**'waai, *banaa***n** **b****[ə]**'naan, *prober***e**n **p****r****[ə]**'beren

Dit is niet of nauwelijks mogelijk in Belgisch Nederlands.

➔ Dit vormt een **tweede** aanwijzing dat NL-Nederlands een meer extreme woordtaal is dan BE-Nederlands.

19

Omgekeerd vindt men vaak **gediftongeerde vocalen** in beklemtoonde syllabes. Dit is een versterking beklemtoonde klinkers (die de beklemtoonde klinker nog sterker in reliëf zet).

Vb.. In het Frans (in het begin van de Middeleeuwen, toen Frans een woordtaal was):

- a. *Lat.* p[e]d(em) > *Fr.* p[je]d 'voet'
- b. *Lat.* de'b[e:]re > *Fr.* de'v[wa]r 'moeten'

Poldernederlands. Hedendaags NL-Nederlands:

- Neiging om lange (gespannen) middenklinkers te diftongeren: *mee* [me:] → [meij], *ook* [o:k] → [o:wk].

Niet in Vlaanderen:

- ➔ Dit is een **derde** aanwijzing dat het NL-Nederlands zich typologisch meer in de richting van een woordtaal bevindt dan het BE-Nederlands.
- Daartegenover kunnen in echte syllabetalen **alle klinkers** in **alle syllabes** verschijnen. Daarom bestaat er in zo'n taal, geen verschil tussen beklemtoonde en niet-beklemtoonde syllabes en is een prosodisch woord er minder goed afgebakend en is als eenheid minder goed waarneembaar.

Vergelijk Spaans (een syllabetaal): *plata no es* 'dit is geen zilver' met *platano es* 'dit is een banaan' (woordspelletje).

20

3. Epenthese en elisie

- In syllabetalen: om de syllabestructuur te verbeteren

Vb. In het Moderne Frans :

- schwa-uitwissing voor klinkers: *le homme* → *l'homme* /lə + ɔm/ → [lɔm] 'de man, de mens'
- obstruent-uitwissing aan het einde van een syllabe : Oud-Frans *m[ais]tre* > Mod. Frans *m[ɛ]tre* 'meester' (bovendien monoftongisering)
- semivocaal-insertie in hiaatpositie: *thé[j]atre*, *lou[w]er* 'huren' (naast [lwe])
- schwa-epenthese: *film* > *film[ə]*

Vb. In het Oudhoogduits (OHD, een syllabetaal)

- harmonische klinkerinvoeging: *burg* > *burug* 'burcht, kasteel'

21

3. Epenthese en elisie

- In woordtalen om het fonologische woord en de morfologische structuur af te bakenen
 - consonant-insertie: Vroegnieuwhoogduits (VNHD) *saf* > Nieuwhoogduits (NHD) *saft* 'sap'
eigenlich > *eigen[t]lich* 'eigenlijk', *nieman* > *nieman[t]* 'niemand' (ook in het Nederlands)
 bindmorfeem *s* in het Nederlands en Duits: *kwaliteitsscontrole, Qualitätskontrole
 (s: oorspronkelijk een genitiefmarkeerder)*
 - klinkeruitwissing in onbeklemtoonde syllabes, met als gevolg syllabische consonanten, NHD *oben*,
 ['o:bən] > ['o:b̥m] 'boven'
 - apocope in het Middelhoogduits (MHD) *kelbere* ['kɛlbərə] > *Kälber* ['kɛlbər] 'kalveren'
 MHD *-unge* [ʊŋə] (nominaliserend suffix) > NHD *-ung* [ʊŋ]
 Oudengels (OE) *nosu* > Middelenegels (ME) *nose* nos[ə] > (Hedendaags Engels) *nose* [nəʊ:z] 'neus'

22

4. In syllabetalen kunnen **geminaten** (lange klinkers) bestaan:

zoals in het Italiaans (een syllabetaal) *due anni* ([n:]) 'two jaar' tegenover *due ani* ([n]) 'twee aarsen'

Maar ze werden gereduceerd in woordtalen als het Oudfrans (OF)

Lat. *gutta* [t:] > OF *gota* [t] 'druppel' (*goutte*, etymologiserende spelling)

In woordtalen kan men **ambisyllabische consonanten** vinden. Die zijn kort, maar behoren desondanks tot twee verschillende syllabes.

Vb.: NHD *Mitte* ['mɪtə] 'midden'; Ned. *midden* ['mɪdən] Eng. *butter* ['bʌtə] 'boter'

In het vroege Westgermaans bestonden er geminaten, ontstaan in de 3e-4e eeuw n. Chr. door de z.g. Westgermaanse consonantengeminatie (wet van Holmann, Got. *bidjan*, OHD *bittan*, Oud-Ned. *biddan*). In het Middelnederlands, Middelhoogduits en Middelenegels zijn ze weer verdwenen. Oud-Nederlands, OHD (en waarschijnlijk ook OE) waren syllabetalen. Degeminatie is een vorm van lenitie.

23

5. In syllabetalen kan **klinkerharmonie** bestaan (assimilatie tussen klinkers op afstand). Die bestaat o.a. in Italiaanse dialecten, Fins, Turks, Hongaars

OHD, een syllabetaal, had processen van klinkerharmonie b.v. de **i-Umlaut** (we hebben reeds de harmoniserende epenthese *burg* > *burug* gezien).

Woordtalen kunnen geen klinkerharmonie hebben, omdat de niet-beklemtoonde klinkers gecentraliseerd worden of helemaal verdwenen zijn.

Er zijn echter overblijfsels zoals:

- Umlaut in NHG, zoals in *Mann – Männer* [man] – [ˈmɛnə] ‘man – mannen). De *i* die de gangmaker was van de klinkerharmonie in het OHD, is in het NHD in *a* veranderd.
- Vergelijk ook. Eng. *foot – feet*, [fʊt] – [fi:t] < OE *fo̥t – feti* [fot] – [feti], *mouse – mice*, etc., waar de gangmaker in het hedendaagse Engels geheel verdwenen is.

24

Schema van de fonologisch-typologische evolutie in het Hoogduits (uit Nübling et al. 2017:37)

← syllabetaal		woordtaal →	
OHD (500/750-1050 n. Chr.)	MHD (1050-1350)	VNHG (1350-1650)	NHD (vanaf 1650)
eenvoudige syllabestructuur	toename van complexiteit van de coda door apocope en syncope		grote complexiteit van de coda, extrasyllabische elementen
uniform klinkersysteem in zowel beklemtoonde als onbeklemtoonde syllabes	reductie van het klinkersysteem in onbeklemtoonde syllabes tot tot één klinker (ə)		rijk klinkersysteem in beklemtoonde syllabes, gereduceerd klinkersysteem in onbeklemtoonde syllabes
processen die verband houden met syllabes (Hoogduitse klankverschuiving)			
klinkerinvoging om consonantclusters te vermijden		klinkerinvoging om hiaten te creëren (MHD <i>bur</i> > NHD <i>Bauer</i>)	
consonantinvoging om hiaten te vermijden		consonantinvoging om consonantclusters te creëren	
geminaten	geminaatreductie	ontstaan van ambisyllabische consonanten	ambisyllabische consonanten
klinkerharmonie			geen klinkerharmonie

Table 1: prototypical properties of syllable versus word languages

nr.	criterion	syllable languages syllable as basic prosodic unit (foot length variable)	word languages phonological word as basic prosodic unit (syllable length variable)
1	<i>syllable structure</i>	CV syllables (rarely closed syllables); all syllables equally long	variable syllables type of different complexity, dependent on the stress position; often differences between medial and peripheral syllables
2	<i>syllable boundaries</i>	well defined, constant syllable boundaries	ill-defined, variable, speech-rate dependent syllable boundaries
3	<i>sonority hierarchy</i>	sonority hierarchy is obeyed, i.e. maximal sonority difference between C and V	sonority hierarchy is less obeyed, e.g. voicing of intervocalic plosives, assimilations (word internally).
4	<i>gemimates</i>	gemimates possible	geminate reduction, except in places where they are morphologically relevant, e.g. in internal compound boundaries e.g. German <i>Schiffahrt</i> [f:]
5	<i>stress effects</i>	no / few differences in structure of stressed vs. unstressed syllables	stressed syllables are heavy, unstressed syllables are light
6	<i>stress assignment</i>	mostly syllable based; absence of fixed word stress possible	stress assignment (often complex) is morphologically / lexically / semantically determined
7	<i>tonality</i>	can be present, also on unstressed syllables	if present (which is rarely the case), then only on stressed syllables

26

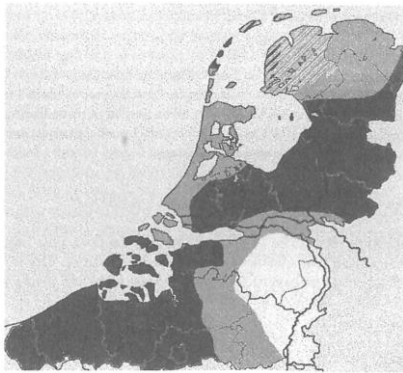
8	<i>phonotactics</i>	regular, stable phonotactics, no positionally determined allophones	word boundary (delimitative) signals positionally determined allophone (initial, medial, final) phonotactic restrictions
9	<i>vocalism</i>	little discrepancy between strongly and weakly stressed syllables, relatively equal tenseness.	strong discrepancy between strongly and weakly stressed vowels (German, Dutch, English). Heavy stress: often differences in length, diphthongiz. + centralizations (reductions) in unstressed syll.
10	<i>vowel harmony</i>	possible	rare
11	<i>vowel reduction and deletion</i>	because of reasons of syllable optimization	because of stress
12	<i>epenthesis</i>	for reason of syllable optimization, epenthetic ə in French film[ə]	if there is, then in order to let stand out morphemic structures like in German <i>saft</i> , <i>eigen-t-lich</i> , <i>namen-t-lich</i> , etc, bonding phoneme s in German and Dutch
13	<i>liaison</i>	yes (across morpheme boundaries)	no (border signals / junctures, e.g. glottal stop)
14	<i>sandhi</i>	external	internal
15	<i>consequences for morphology</i>	morphs that promote optimization of syllable structure	morphs that promote the information structure of words
16	<i>reanalyses</i>	reanalyses follow syllabic principles (Swed. <i>ni</i> , Lux. <i>mir</i> , <i>dir nis</i>)	reanalyses are not syllabically motivated (OHG <i>ni.mis.du</i> > <i>ni.mist</i> > NHD <i>nimmst</i>)

27

(adapted from Nübling & Schrambke 2004: 284-285)

Nog drie verschijnselen die een verschil laten zien tussen NL- en BE-Nederlands (we zagen al: (i) syllabificatie die de fonologische woordgrenzen niet gehoorzamen in BE, (ii) productieve klinkerreductie in NL, (iii) diftongering van beklemtoonde lange middenklinkers in NL)

→ (iv) De historische ontwikkeling van apocope in het Nederlands taalgebied (een kenmerk van een woordtaal). Van Reenen & Mulder (2003) hebben de ontwikkeling van apocope in *zone* ~ *zoon* [zo:nə] ~ [zo:n] ' in notariële oorkonden in de 14e eeuw bestudeerd. Vergelijk de kaarten. (donker = *zone*, licht = *zoon*)

Map 1. Apocope in Middle Dutch *zoon*: *zone* > *zoon* 'son' (1330-1349)³

1330-1349

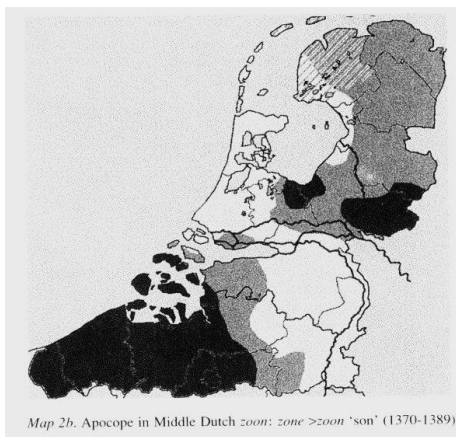

Map 2a. Apocope in Middle Dutch *zoon*: *zone* > *zoon* 'son' (1350-1369)

1350-1369

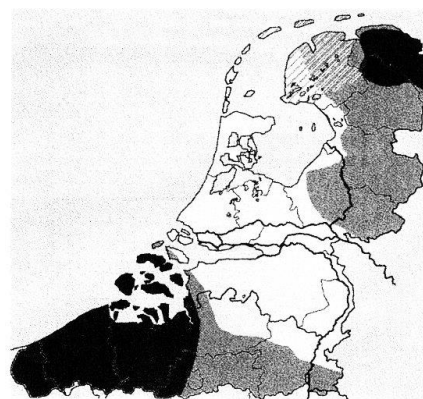
28

De historische ontwikkeling van apocope in het Nederlands taalgebied (een kenmerk van een woordtaal).

Map 2b. Apocope in Middle Dutch *zoon*: *zone* > *zoon* 'son' (1370-1389)

1370-1389

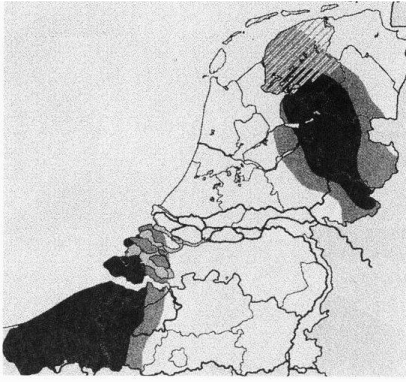

Map 3. Apocope in Middle Dutch *zoon*: *zone* > *zoon* 'son' (1390-1400)

1389-1400

29

De historische ontwikkeling of apocope het Nederlands taalgebied (een kenmerk van een woordtaal).

Map 4. Apocope in Modern Dutch *zoon*: *zone* > *zoon* 'son'; modern dialects.

De situatie in moderne dialecten

30

De historische ontwikkeling van apocope (een kenmerk van een woordtaal) het Nederlandse taalgebied.

Vergelijk plaatsnamen: graafschap Vlaanderen en Zeeland tegenover andere delen van de historische Nederlanden:

<i>graafschap Vlaanderen / Zeeland</i>	<i>rest van de historische Nederlanden</i>
Blankenberge	HardenbergØ
Oostende	WesteindØ, OosterendØ, PurmerendØ
Middelkerke	OuderkerkØ
Oudenaarde	DodewaardØ, TernaardØ
Roeselare	GelselaarØ
Jabbeke	JabeekØ
IJzendijke	GanzendijkØ
Zuiddorpe, Westdorpe	SlootdorpØ, RansdorpØ
Zeebrugge	BalkbrugØ
Beervelde	BentveldØ
Steenvoorde	MontfoortØ

31

Nog drie verschijnselen die een verschil laten zien tussen NL- en BE-Nederlands (we zagen al: (i) syllabificatie die de fonologische woordgrenzen niet gehoorzamen in BE, (ii) productieve klinker reductie in NL, (iii) diftingering van beklemtoonde lange middenklinkers in NL)

v. Cliticisatie:

Woordgrenzen werden in de spelling van het Middelnederlands (MN) vaak verduisterd: Van der Wal (1992:131) merkt op dat er in Middelnederlandse teksten veel voorbeelden te vinden zijn van proclitische en enclitische vormen. Dit laat zien dat grenzen van prosodische woorden vaak niet als grenzen werden gevoeld:

(12)	<i>MN gecliticiseerde vormen</i>	<i>MN niet-gecliticiseerde equivalenten</i>	
a.	tien tiden	te dien tiden	'in die tijd'
b.	darme man	die arme man	'de arme man'
c.	hi leidene	hi leide ene	'hij leidde hem'

→ In het bepaalde vormen van het BE-Nederlands, veel meer dan in het NL-Nederlands, bestaat de neiging tot clitisatie:

(13) (West-Vlaams): a. [wast] *was het* b. [dak] *dat ik* c. [ko:r] *ik hoor* (N.B. /ɛk o:r/ W-Vl. heeft *h* verloren)

Deze neiging is in het West-Vlaams veel sterker dan in het Standaard-BE-Nederlands

32

→ vi. Obstruenttruncatie

In modern informeel BE-Nederlands zijn er veel door optimale syllabestructuur bepaalde consonant-uitwisselingen, m.n. in functiewoorden, **veel meer** dan in het NL-Nederlands:

(14) a. [da] *dat* b. [ʋa] *wat* c. [la:] *laat* vergelijk ook: [la:k] *laat ik* (obstruenttruncatie + clitisatie)

→ (vii.) Anlautverschärfung : een anlautende fricatief wordt stemloos

(15) *NL-Nederlands* [f]eel veel, [s]eker zeker (stemheb. fric. → stemloos)

Indicatie voor een woordtaal (?).

33

Samenvatting voor wat betreft het Nederlands:

- Er bestaat een typologische schaal: syllabetalen — woordtalen
- Het Nederlands is een (gematigde) woordtaal, BE-Nederlands iets minder uitgesproken dan het NL-Nederlands
- Punten waarop BE-Nederlands en NL-Nederlands in dit verband van elkaar verschillen:
 1. Het BE-Nederl. respecteert bij syllabificatie de grenzen van het fonologische woord niet. ([œy.'tɛɪn.də.lək]).
 2. In het hedendaagse NL-Nederl. kunnen onbeklemtoonde vokalen tot schwa worden gereduceerd, niet in het BE-Nederlands (*banaan* b[ə]'naan).
 3. In het NL-Nederl. worden lange middenklinkers vaak gediftongeed, niet in het BE-Nederl. (*mee* [me:] → [me:j], *ook* [o:k] → [o:wk]).
 4. In een groot deel van het Nederl. taalgebied heeft vanaf het begin van de 14e eeuw apocope plaats gevonden, niet in het gebied van het graafschap Vlaanderen (zone > zoon).
 5. In het BE-Nederl., m.n. in West-Vlaanderen, vindt veel meer clitisatie plaats dan in NL-Nederl. (*was het* [wast]).
 6. In BE-Nederl. vindt uitwissing van codaconsonanten in functiewoorden plaats, wat leidt tot CV-syllabes (*dat* → [dɑ]).
 7. In NL-Nederl. vindt verstemlozing van fricatieven in de anlaut plaats, wat mogelijk een teken is van een woordtaal (veel → [f]eel).

34

Afrikaans is, volgens Nübling & Schrambke (2004), zich basierend op Raidt (1983), een syllabletaal

Fonotactische vereenvoudigingen:

skrift > skrif, N.B. *plur.* skrifte

ons > [ɔ̃s]

gesp > gespe

opheffing van hiaten:

ruïneer > **rinneweer**

35

Het verschil tussen het BE-Nederl. en het NL-Nederl. op de schaal: syllabetaal – woordtaal is slechts gematigd.

Andere gevallen van dit soort verschil tussen varianten van een enkele taal of tussen nauw verwante talen:

- Nederlands en Afrikaans (Nübling en Schrambke 2004 → Raidt 1983)
- Braziliaans Portugees en Europees Portugees
- Turks en Oezbeeks
- {Zweeds, Noors} en Deens
- Luxemburgs en Standaard Duits
- Standaard Zwitsers Hoogduits ('Schweizer Hochdeutsch') en Standaard Duits
- Zuid-Alemanische dialecten en Standaard Duits
- Spaans en Catalaans
- Frans en Picardisch (?)

36

• Dank u wel!

(bibliografie: volgende blz. op de pdf)

Bibliografie:

- Abercrombie, David. 1967. *Elements of General Phonetics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Auer, Peter. 1991. "Zur More in der Phonologie". *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 10.1, 26-32.
- . 1993. *Is a rhythm-based typology possible?* = *KonTRI Arbeitspapier Nr. 21*, Universität Konstanz. Te downloaden van: http://www.germanistik.uni-freiburg.de/auer/?Personal:Prof._Dr._Peter_Auer:Publikationen#Online.
- . 2001. "Silben- und akzentzählende Sprachen". In: Haspelmath, Martin, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds.). *Language Typology and Language Universals. An International Handbook*. Berlin: de Gruyter, 1391-1399.
- Dauer, Rebecca 1983 Stress-timing and syllable-timing revisited. *Journal of Phonetics* 11, 53-62.
- . 1987. "Phonetic and phonological components of language rhythm". *Proceedings of the 11th International Congress of Phonetic Sciences*, vol. 5, 447-450. Tallinn: Academy of Sciences of the Estonian S.S.R.
- Dixon, Robert M. W. 1980. *The Languages of Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fant, Gunnar, Anita Kruckenberg, Anita Lennart Nord. 1991. "Durational correlates of stress in Swedish, French and English". *Journal of Phonetics* 19, 351-65.
- Gabelentz, Georg von der. 1891. *Die Sprachwissenschaft, Ihre Aufgaben, Methoden, und bisherige Ergebnisse*. Leipzig: Weigel.
- Hall, Tracy Alan. 1999. "The Phonological Word: a Review". In: Hall, Tracy Alan & Ursula Kleinhenz (eds), 1-22.
- Hall, Tracy Alan & Ursula Kleinhenz (eds). 1999. *Studies on the Phonological Word*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jespersen, Otto. 1904. *Lehrbuch der phonetik*. Leipsick et Berlin: B.G. Teubner.
- Nespor, Marina & Irene Vogel. 1986. *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris.
- . 2007. Schwa on the border between Dutch and French. Two refutations of assumptions about the histories of Dutch and French.' *Proceedings JEL'2007 Schwa(s), 5th Nantes Linguistic Meeting*, 61-68.
- . 2009. "Autonomous typological prosodic evolution versus the Germanic superstrate in diachronic French phonology". In Aboh, Enoch, Elisabeth van der Linden, Josep Quer & Petra Sleeman (eds.). *Romance Languages and Linguistic Theory 2007*, 223-42. Amsterdam: Benjamins.
- . 2015. "L'évolution de la structure prosodique du français et du francique". *Diachroniques* 5, 45-77.
- Nübling, Damaris & Renate Schrambke. 2004. "Silben- versus akzentsprachliche Züge in germanischen Sprachen und im Alemannischen". In: Glaser, Elvira, Peter Ott & Rudolf Schwarzenbach (Hrsg.), *Alemannisch im Sprachvergleich. Beiträge zur 14. Arbeitstagung für alemannische Dialektologie in Männedorf (Zürich) vom 16.-18.9.2002*. Stuttgart: Franz Steiner, 280-320.
- Nübling, Damaris, Antje Dammel, Janet Duke & Renata Szczepaniak. 2017. *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen*. 5. Auflage . Tübingen: Narr.

- Pike Kenneth L. 1945. *The Intonation of American English*. Ann Harbor: /University of Michigan Press.
- Raidt, Edith. 1983. *Einführung in Geschichte und Struktur des Afrikaans*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft
- Raffelsiefen, Renate. 1999. "Diagnostics for Prosodic Words Revisited: The Case of Historically Prefixed Words in English". In: Hall, Tracy Alan & Ursula Kleinhenz (eds), 133-201.
- Reenen, Pieter van & Maaïke Mulder. 2003. "Linguistic Interpretation of Spelling Variation and Spelling Conventions on the Basis of Charters in Middle Dutch and Old French: Methodological Aspects and Three Illustrations." In: Goyens, Michèle & Werner Verbeke (eds.), *The Dawn of the Written Vernacular in Western Europe*. Leuven: Leuven University Press, 179-199.
- Reina, Javie Caro & Renata Szczepaniak. 2014. "Introduction: Syllable and Word Languages". In: Reina & Szczepaniak (eds.), 2014: 8-40.
- Reina, Javie Caro & Renata Szczepaniak (eds). 2014. *Syllable and Word Languages*. Berlin: de Gruyter.
- Roach, Peter. 1982. „On the distinction between ‘syllable-timed and ‘stress-timed’ languages”. In David Crystal (ed.). *Linguistic Controversies. Essays in Linguistic Theory and Practice in Honour of F.R. Palmer*. 73-79. London :Arnold.
- Sievers, Eduard. 1901. *Grundzüge der phonetik zur einföhrung in das studium der lautlehre der indogermanischen sprachen*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Stroop, Jan. 1998. *Poldernederlands: waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam: Bakker.
- Szczepaniak, Renata. 2007. *Der phonologisch-typologische Wandel des Deutschen von einer Silben- zu einer Wortsprache*. Berlin: de Gruyter.
- Venneman Theo. 1986a. *Neuere Entwicklungen in der Phonologie*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- . 1986b. *Preference Laws for Syllable Structure*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wenk Brian J. & François Wioland. 1982. "Is French really syllable-timed?" *Journal of Phonetics*, 10(2), 193-216.